

Istoriografinių konfliktų prielaidos: konkuruojančios istorinės atmintys tarpukario Latvijoje

Robertas ŠIMKUS

Klaipėdos universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *istoriografija, istorinė atmintis, istoriografijos konfliktai, Baltijos vokiečiai, Baltijos/ baltvokiška istoriografija, latvių šauliai, institucionalizacija.*

Naujos mokslo tendencijos, tarp jų ir istorijos, į rytinį Pabaltijį vėluoja keletą dešimtmečių. Po nepriklausomybės atkūrimo ilgainiui užsitęsusi istorijos mokslo rehabilitacija tik pastarąjį dešimtmetį subrandino Baltijos šalių istorikus atsigręžti į istorinės atminties tyrinėjimus. Architektūros paminklų, valstybinių apdovanojimų, istorinės literatūros, švenčiamų valstybinių švenčių, istorinių datų ir vietų reikšmių paieškos – tai naujos temos istorikų kalvėje, kuriomis siekiama įveikti ne tik atotrūkį nuo Vakarų istorijos mokslo, bet ir naujai išskleisti savos istorijos problemas, kurių perspektyvoje išryškėja naujos iki tol dar nepastebėtos tendencijos. Istorikai pripažįsta, kad istorinė atmintis yra nuolat besikeičianti, tačiau ji kinta ne vien dėl istorikų parašytų darbų (B u m b l a u s k a s 2005, 62). Kuriant istorinę atmintį, greta istorikų taip pat aktyviai dalyvauja rašytojai, visuomenė, valdantysis elitas (S t a l i ū n a s 2008, 8). Taip griaunamos ir kuriamos (ar atkuriamos) naujos istorinės atminties vietos, užmarštin nugramzdinami vieni ar gimsta nauji istorinės atminties atributai.

Sunku vienareikšmiškai vertinti tarpukario Latvijos istorinės atminties „postamentą“. Čia persipina ne tik latvių, bet ir tuo metu Latvijoje gyvenusių gausių Baltijos vokiečių ir rusų bendruomenių istorinės atminties ženklai. Šiandien jie jau tapę neatsiejama latvių istorinės atminties dalimi, radę savo vietą jos genezėje – atstatomi paminklai, gražinami gatvių pavadinimai, tačiau jie ir toliau traktuojami kaip problemiškesniausia ašis ne vien istorikų, bet ir istorinės atminties tyrinėtojų darbuose. Nors penkiasdešimt sovietinės okupacijos metų iš esmės transformavo Latvijos visuomenės struktūrą, Baltijos vokiečių paprasčiausiai nebeliko jau prieš pat Antrąjį pasaulinį karą. Tačiau šiandien, kaip ir tarpukariu, latvių – Baltijos vokiečių konfrontacija politinėje, ekonominėje bei visuomeninėje srityje, istoriografijoje plačiai eskaluojama. Nedviprasmiškai apie sunkumus rašydami apie tarpukario Latviją yra užsiminę ir šiandienos vokiečių istorikai, pažymintys, kad visas tarpukaris, priešingai nei Estijoje, pažymėtas nuolatinių įtampų tarp latvių ir Baltijos vokiečių (H e h n 1982, 59–153).

Konfliktuojanti istorinė atmintis

Tikriausiai nesuklysimė latvių istorinę atmintį pavadindami konfliktuojančia istorine atmintimi, juolab kad ryškių konkuruojančios istorinės atminties pavyzdžių ne tik visuomenės raidoje, bet ir istoriografijoje esamas ne vienas. 2003 m. vasarį Rygos „Mėža kapos“ (Miško kapuose) restauruotas dar 1929 m. gegužės 22 d., atidengtas akmeninis paminklas. Baltijos vokiečiams minint Rygos atkovojo nuo bolševikų dešimtmetį, tris dienas trukusį minėjimą vainikavo paminklo atidengimas, skirtas žuvusių „Landesvero“ karių atminimui (C e r ū z i s 2003, 48, 50). Minėjimas bei paminklo atidengimas buvo gana negatyviai sutiktas latviškosios visuomenės dalies. Patys latviai tais metais minėjo Cėsių mūšio prieš bolševikus dešimtmetį ir Bermonto Avalovo „afėrą“, prie kurios prisidėjo ir dalis Baltijos vokiečių. Į dienos šviesą vėl išvilkti neigiami stereotipai vieni kitų atžvilgiu paaštrino ir taip įtemptus abiejų tautų tarpusavio santykius, o praėjus vos dviem savaitėms po paminklo atidengimo, birželio 9 d. naktį, jis „išlėkė į orą“ (Ibid., 47, 48, 50).

Susipažįstant su šiandienos Latvijos istoriografijai skirtais pačių latvių ar vokiečių istorikų darbais, dėmesį tenka sutelkti ties daugelį atvejų užaštrintomis tezėmis, kaip pavyzdžiui, „mes [latviai] visada buvome tikra karių tauta“ (M i s ā n s 2008, 125) arba „visa [Latvijos] istorija yra istorija apie latvių kovą“ (H e n n i n g 1995, 125). Pastarosios formuluotės autorius, šiandienos vokiečių istorikas Detlef Henning, taip taikliai yra pavadinęs vieną savo recenziją, skirtą Odisėjs Kostanda redaguotai „Latvijos istorijai“. Anot jo, 1990 m. 20 tūkst. egzempliorių tiražu išėjusioje knygoje, kuri buvo kurį laiką naudojama ir mokykloje bei pelniusi mokytojų simpatijų, pastebima į dienos šviesą trumpam išvilкта tarpukariu aktualizuota koncepcija, kad „pagrindinis priešas Latvijos istorijoje yra vokiečiai, o pagrindinis knygos uždavinys – parodyti latvių kovos teisėtumą ir latvių tautos teises į savo tėvų žemę“ (Ibid., 125, 128–130).

Savaime suprantama, kad latvių – Baltijos vokiečių konfliktą lėmė susiklosčiusios istorinės aplinkybės nuo XIII a., o XIX a. gimęs „Jaunalatvių judėjimas“, kuris iš esmės ir buvo nukreiptas prieš vokiečių viešpatavimą Baltijoje, nukalė pagrindinius priešiško Baltijos vokiečiams principus (A p a l s 1992, 69–70).

Manychiau, kad iš dalies latvių – Baltijos vokiečių konfrontacijos peripetijos suteikia pagrindo atsakymams dėl kai kurių latvių istorinės atminties aspektų. Kaip, pavyzdžiui, bandant paaiškinti, kodėl tarpukario Latvijos istorinės atminties „lauke“ tokią svarią vietą užima latvių šauliai, Pirmojo pasaulinio karo metais taip entuziastingai kovęsi Rusijos pusėje. Ar išties tokia paminklų gausa tarpukario Latvijoje, skirta kritusiems Pirmajame pasauliniame kare (K u š k i s, K o r s a k s 2008, 200), turėtų stebinti?

Atsakymus į tokius ir panašius klausimus iš esmės gali duoti Latvijos istoriografijos raidos nagrinėjimas, tiksliau – latvių ir Baltijos vokiečių konflikto istoriografijoje perspektyva. Kodėl? Iš esmės skirtingų latvių ir Baltijos vokiečių istorinių atminčių susidūrimas besikuriančioje Latvijos istoriografijoje buvo ta prielaida rasti konfliktui. Latvių – Baltijos vokiečių konfliktas istoriografijoje lėmė ir pačios istoriografijos posūkius bei atsiradusius specifinius bruožus. Ma-

nyčiau, kad latvių ir Baltijos vokiečių konflikto istoriografijoje nagrinėjimas turėtų išryškinti istorinės atminties ir istoriografijos dialogą, kuriame išsiskleidžia istorinės atminties įtvirtinimo istoriografijoje ir visuomenėje aspektai. Čia nebus siekiama aptarti visos Latvijos istoriografijos, o tik fiksuoti svarbesnius lūžius, turėjusius esminę įtaką konflikto raidai bei vienaip ar kitaip nulėmusius latvių istorinės atminties tendencijas.

Konflikto istoriografinė retrospektyva

Latvių atsiradimą Baltijos istoriografijoje reikėtų fiksuoti XVIII–XIX a. sandūroje su vokiškai rašiusių Baltijos vokiečių intelektualų ir publicistų darbais. Pastarųjų sukurtas romantizuotas požiūris į pavergtą latvių tautą (M e r k e l 1797) turėjo didelę įtaką „Jaunalatvių judėjimui“ bei pirmiesiems XIX a. antrojoje pusėje pasirodžiusiems latvių istoriografijos straipsniams periodikoje. „Jaunalatvių“ nuo Baltijos vokiečių nusižiūrėta ir rašytojų bei publicistų išplėtotą romantiškos latvių praeities koncepcija buvo sėkmingai perkelta į tarpukarį ir čia transformavosi priklausomai nuo pačios istoriografijos poslinkių ir tendencijų (A p a l s 1992, 69–70). Nors palankios sąlygos minėtiems Baltijos vokiečių autorių darbams pasirodyti latvių kalba susiklostė bemaž tik po šimtmečio, nepaisant atskirų vėlesnių momentų baltvokiškojoje istoriografijoje, su latviais daugmaž buvo baigta dar XIX a. pirmojoje pusėje. 1819 m. Baltijos vokiečių „Kuršzemės literatūros ir meno draugijos“ posėdyje buvo paskelbta deklaracija „Keine Letten mehr!“ (Daugiau jokių latvių) (Š v a b e 1963, 12–13), lėmusi tolesnę XIX a. baltvokiškosios istoriografijos kryptį.

Latvių istoriografijos gimimas buvo veiksnys rasti latvių – Baltijos vokiečių konfliktui istoriografijoje. Ir tarpukariu, ir šiandien, didele dalimi ji susieta su Janio Krigers-Krodznieks (1851–1924) vardu. Pirmojo profesionalaus, Maskvos universitete istorijos mokslus baigusio (1878 m.), latvių istoriko, kurio pirmaisiais straipsniais publicistikoje galime fiksuoti lūžį visoje iki tol buvusioje Baltijos istoriografijoje. Baltijos vokiečių sukurtą romantizuotą požiūrį į latvių tautą perima latvių autoriai, suteikdami patiems latviams politinę, karinę ir ekonominę įtaką Baltijos istorijoje iki XIII a. (Ibid., 11–16). Pats J. Krodznieks, kaip žymaus rusų istoriko Sergėj Solovjov (1820–1879) mokinys, stojęs prieš vokiečių „Kulturträger“ (kultūros nešėjų) teoriją Pabaltijyje, pirmenybę suteikė rusams. „Jau susidurdami su rusais rytinės dalies Pabaltijo gyventojai susipažino su krikščioniškuoju tikėjimu taikia forma“, – rašė jis (M i s ā n s 2008, 187; *Ideju vēsture* 1995, 483–490). Be abejo, J. Krodznieks patyrė rusiškosios istoriografinės mokyklos įtaką, o iš esmės galėtų būti vadinamas ir jos atstovu. Tačiau neatsakytas lieka klausimas, ar „savarankiškų latvių“ atsiradimą istoriografijoje lėmė istoriografijos orientacijos ir ar tai jau galima vadinti koncepcija. Kiek ji buvo savarankiška atsvara, atsidūrus netarpiniame dviejų – vokiškosios ir rusiškosios – istoriografinių mokyklų susidūrimė?

Nors, be J. Krodznieks, XIX a. antrojoje pusėje pasirodė ir kitų latvių autorių straipsnių ar atskirų studijų, skirtų latvių tautos istorijai, 1882 m. išeina Fridrihs

Veinbergs „Iš latvių – lietuvių istorijos“, tais pačiais metais Krišjanis Dinsbergs „Baltų senovės istorija“, dar po dešimtmečio, 1892 m., Vilis Olavs „Latvių istorija“, XIX a. pabaigoje įsikūrė „Rygos latvių draugija“, vėliau nuveikusi didelį darbą Latvijos istoriografijos srityje (*Viesturs* 2006, 158), šiuo laikotarpiu dar negalima fiksuoti vientiso istorijos mokslo proceso. Patiems latvių intelektualams dėmesį sutelkus į to laiko ir ateities klausimus, tautos praeities klausimai kuriam laikui buvo atidėti į šalį. Tiesa, jau šių darbų autoriai buvo raginami ne pasitikėti esamais Baltijos vokiečių šaltiniais, o tyrinėti savus „latviškus“ šaltinius (T e n t e l i s 1938, 491, 492). Tarpukario Latvijos istorikas prof. Augustas Tentelis tarpukariu rašytoje apžvalgoje yra pažymėjęs, „<...> jau aiškiai matoma, kad latvių istorikų [minėtų autorių] darbo rezultatai nesutampa su mintimis ir sprendimais, kurie buvo pateikti ikišioliniuose vokiečių darbuose“ (Ibid., 492).

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje vykę procesai, politinė ir ekonominė diferenciacija visuomenėje labai pakeitė iki tol buvusią situaciją Pabaltijyje. Persigrupavimas įvyko ir latvių nacionaliniame judėjime, kuris pateko į stipriai susitelkusių ir socialdemokratiškais idėjomis „užsikrėtusių“ latvių inteligentų rankas. Tai, kad latvių nacionalinis judėjimas pateko į „naujas rankas“, „nutiko ne todėl, kad jie vadinosi socialdemokratais, o viena priežasčių buvo ta, kad jie [„Jauna strāva” – Naujoji srovė] buvo vieninga, naujo tipo stipri organizacija“ (B e r z i n š 1926, 2, 17). 1905 m. įvykiai, kitaip dar vadinami „latvių revoliucija“ (Ibid., 2) kovoje dėl savo politinių teisių, privertė latvius vėl atsigręžti į savo tautos praeitį. „Naujas-rovinkai“ skelbė, kad „šimtmečius latvių tauta buvusi tauta be istorijos. Po to, kai XIII a. latviai prarado savo nepriklausomybę, jie iš savo istorijos kūrėjų tapo istorijos objektu, kitų istorijos jėgų, kitų nacijų rankose, <...> kol nacionalinio atgimimo vedliai neiškėlė politinių reikalavimų. Tik po 1905 m. revoliucijos atsirado galimybė patiems latviams spręsti savo likimą ir tai nutiko pirmą kartą latvių istorijoje po daug šimtmečių. 1905 m. latvių tauta vėl tapo savos politinės istorijos kūrėjais, nuo tautos be istorijos [latviai] tapo istorine tauta“ (1905 gada vēsturiskā nozīme 1927, 7–9).

„Naujoji srovė“, gimusi kaip judėjimas prieš caro valdžią, priešiška nusistatė ir prieš vietos vokiečius. Buvo akcentuojama, kad ji kovoja su dviem priešais: Rusijos valdininkija ir vokiečių dvarininkija Baltijoje (B e r z i n š 1926, 2, 17). XX a. pradžios įvykiai latvių istoriografijoje akcentuojami kaip iš esmės pakeitę Baltijos vokiečių padėtį. Tai ypač pabrėžiama dar 1916 m. išėjusioje latvių publicisto Juris Vigrabs studijoje, kurioje plačiai aptarta Baltijos vokiečių padėtis nuo XIX a. iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos (В и г р а б 1916, 1–187). Anot autoriaus, Baltijos vokiečiai pripažino, kad jiems teko gintis nuo dviejų įtakų, „<...> iš viršaus eina prievartinės rusifikacijos srovė, <...> iš apačios eina kita srovė, labiau priešiška mums, tai latviška srovė, kuri siekia ir siekė to, kad nuplautų vokiškumą Pabaltijyje, išstumti mus iš visų pozicijų, sunaikinti apskritai visą vokiškos kultūros pradą ir atlatvinti kraštą. <...> Jūs kažkada kalbėjote visiškai atvirai, mes skaitėme <...> latviškuose laikraščiuose <...> nešdinkitės lauk iš čia, jums čia ne vieta, jūs atskraustę iš Vokietijos, eikite ten, į savo faterlandą“ (Ibid., 112, 113).

Revoliuciniai įvykiai, marksizmo idėjos turėjo įtakos šiuo laikotarpiu pasirodžiu-
siems latvių intelektualų darbams, skirtiems latvių valstiečių istorijai: 1906 m. Ry-
goje išleistas pakartotinis Frnacis Rozinš agrarinis eskizas „Latvių valstietis“, kuris
susilaukė ir teigiamų Baltijos vokiečių vertinimų (pirmas leidimas 1904 m. Berne),
1907 m. Janis Asara brošiūra „Kaip Baltijos dvarininkija pasiekė savo privilegijas“,
1908–1909 m. pasirodė Karlis Landers parašyta plati trijų dalių „Latvijos istorija“, ku-
riai atskira knyga išėjusiame darbe 1910 m. kritikavo partijos bičiulis Janis Jankavs,
vėliau stipriai nusivylęs socialdemokratinėmis idėjomis (J a n k a v s 1910). Apie
K. Landers darbą minėtoje tarpukariu rašytoje apžvalgoje A. Tentelis atsiliepė, jog
tai buvo pirma latvio parašyta plati latvių istorijos knyga, turtinga faktinio turinio.
Nors, anot A. Tentelio, ne visur galima pritarti autoriaus faktų ir sąryšių nušvieti-
mui bei išrastoms teorinėms konstrukcijoms, tačiau, nepaisant to, jis kaip ypač
svarbų išskyrė tai, kad „istorinis materializmas nėra spėjęs užtemdyti autoriaus [K.
Landers] nacionalizmo, kuris visur pasireiškia“ (T e n t e l i s 1938, 492). Sudėtin-
ga vienareikšmiškai vertinti šią A. Tentelio poziciją, tačiau jis pats fiksuoja latvių
intelektualų interesą domėtis savo praeitimi, o minėtuosius rašytojus jau vadina
„istorikais tyrinėtojais“ (Ibid., 493), nors nė vienas minėtųjų latvių autorių nebuvo
profesionalūs istorikai. Pastarieji darbai tarpukario istoriografijoje įvardijami kaip
pirmieji bandymai rašyti latvių valstiečių istoriją (Š v a b e 1963, 16, 17). Buvo ar-
gumentuojama nuomonė, jog su šių autorių darbais į Baltijos kolonijų ir kolonistų
istoriją buvo įvesta latvių tautos istorija (Ibid., 17).

Apskritai XX a. pradžios procesų įtaka istoriografijai vis dar reikalauja plates-
nių istoriografinių tyrimų. Tačiau jau galima pastebėti, kad vėlesnėje Baltijos vo-
kiečių istorikų kritikoje, skirtoje tarpukario Latvijos istorikų darbams, prikišamos
rusų istoriografijos įtakos bei „komunizmo“ apraiškos (A r b u z o v 1921, 2–4),
manyčiau, pasireiškė ne vien dėl istorikų patirtų įtakų, bet ir kaip XX a. pr. isto-
riografijos paveldas.

Konfrontacija instituciniame lygmenyje

Su nepriklausomos Latvijos įkūrimu prasidėjusi istorijos mokslo instituciona-
lizacija ir latvių, ir Baltijos vokiečių istoriografiją pastūmėjo į naują padėtį. Šian-
dienos Vakarų istoriografijos tyrimuose istorijos mokslo institucijų atsiradimas yra
tas kriterijus, kuriuo fiksuojamas vienos ar kitos tautos nacionalinės istoriografijos
atsiradimas (L i n g e l b a c h 2003; R e i n e r 1999).

Šiame kontekste tarpukario Latvijos atvejis – ištis unikalus. Dar XVIII a.
pabaigoje–XIX a. pradžioje pradėjusios veikti Baltijos vokiečių kultūros draugi-
jos, nuo XVII a. veikęs Tartu (Dorpat) universitetas kaip aukštoji privati vokiečių
mokykla (Š a u r u m s 1932) atliko didžiulį darbą rinkdami ir kaupdami šaltinius,
skirtus Baltijos krašto istorijos pažinimui. Nors kai kurios draugijos nustojo vei-
kusios Pirmojo pasaulinio karo metu, kitos sėkmingai atstovavo Baltijos vokiečių
istoriografijai iki pat ketvirtojo dešimtmečio pabaigos, savo rankose išsaugoda-
mos sukauptą baltvokiškosios istoriografijos paveldą (W e i s s 1986, 121–139;

Vācu Grāmatniecība Rīgā 2001; H a k m a n i s 2001, 25–36; D r i b i n s 2001, 188–189). Tarpukariu Baltijos vokiečių Rygoje įkurtas Herderio institutas 1927 m. (oficialaus įregistravimo data), išaugęs iš Herderio draugijos į privačią aukštąją mokyklą, tapo pagrindine ne tik vokiškumą, bet ir baltvokišką istoriografiją toliau plėtojančia ir valstybiniu lygmeniu atstovaujančia institucija (*Herder Institut in Riga* 1927, 123). Herderio instituto humanitariniame fakultete veikė ir istorijos skyrius, kuriame dirbo profesionalūs istorikai, įgiję mokslinius laipsnius Vokietijos bei Rusijos universitetuose: Leonid Arbusow, Woldemar Wulffius, Hans von Rimscha, Reinhard Wittram ir kt., paskaitas skaitė kviestiniai Vokietijos universitetų profesoriai (*Herdera instituta mācības spēku sarakste* 1928, 58–63; Hehn 1986, 394, 395). Baigę Herderio institutą mokslus tęsdavo Latvijos universitete, o dažniausiai Vokietijos aukštosiose mokyklose. Didelis klausytojų skaičius atvykdavo ir iš Vokietijos, Austrijos. Pastebėtina, kad institute mokėsi ir latvių, o į iš Vokietijos atvykusių profesorių paskaitas rinkdavosi ir Latvijos universiteto studentija (*Die Humanistische Fächergruppe der Philosophischen Abteilung* 1937, 36; H e h n 1987, 265) Be jokios abejonės, institute Latvijos istorija buvo dėstoma Baltijos vokiečių požiūriu (*Ibid.*, 45; W u l f f i u s 1927, 139–14; Š i m a n i s 1929, 67–70). Institutas leido ir savo mokslinę literatūrą, 1925–1939 m. išėjo septynios dalys „Abhandlungen des Herders-Institut zu Riga“ (*Vācu Grāmatniecība Rīgā* 2001, 2). Gausybę mokslo darbų, disertacijų Herderio institute buvo siunčiamasi iš Vokietijos universitetų bibliotekų (*Dabūtas disertācijas* 1939, 9, 11, 42, 50). Ryškiai Herderio instituto palaikomą koncepciją pailiustruoja 1936 m. įvykęs Herderio instituto 15-os metų minėjimas, į kurį buvo sukviesti žymiausi Vokietijos istorikai (Š t e n b e r g s 1964, 152–154). Aukštąją mokyklą dosniai finansavo Baltijos vokiečių bankininkai ir finansininkai, lėšos ją pasiekdavo ir iš Vokietijos (D r i b i n s, S p a r i t i s 2000, 72; G r u n d m a n n 1997, 517). Kokį ažiotąžą Latvijoje sukėlė siekis įregistruoti Baltijos vokiečių aukštąją mokyklą, galima stebėti iš 1926–1927 m. vykusių debatų Seime. Specialiai dėl Herderio instituto kaip aukštosios mokyklos įregistravimo buvo sudaryta komisija iš Latvijos politinio ir akademinio sluoksnio atstovų (*Vai vāciešiem Latvijā vajadzīga atsevišķa augstskola* 1927, 45–95). Nuo 1923 m. trukusi kova dėl instituto įregistravimo atspindi latvių požiūrį į Baltijos vokiečius. Pastarosios komisijos atstovų kalbose buvo pabrėžiama, jog instituto įsteigimas diskredituotų Latvijos universitetą kaip pagrindinę aukštąją valstybės mokyklą, o pats institutas pasitarnaus vokiečių propagandos ir vokiškumo skleidimui Latvijoje (*Ibid.*, 22, 25, 45, 95). Nors Herderio institutui nebuvo leista suteikti mokslinius laipsnius ir jis buvo pavaldus Švietimo ministru, tačiau jo įregistravimą ir veiklą reikia laikyti žymiu Baltijos vokiečių laimėjimu. Dėl Herderio instituto veikimo galimybės vokiečių frakcijos Seime pastangomis buvo priimtas tautinių mažumų autonomijos įstatymas, o vėliau ir specialus Herderio instituto įstatymas (*Herder Institut in Riga* 1927, 11, 12). Herderio instituto įregistravimui įtaką turėjo ir politinės aplinkybės. Anot latvių istoriko Raimonds Cerūzis, 1926–1927 m. laikomi draugiškiausia Latvijos ir Vokietijos santykių kulminacija. „Berlyno požiūriu, kairysis Latvijos vyriausybės sparnas,

vadovaujamas M. Skujinieks, buvo draugiškiausia visų laikų valdžia Vokietijos ir vokiečių atžvilgiu“ (C e r ū z i s 2004, 124). Hitlerio atėjimas į valdžią stipriai paveikė ir Baltijos vokiečių politines orientacijas. Imasi kurtis stipriai į Vokietiją orientuotos politinės partijos ir organizacijos, stiprų palaikymą Baltijos vokiečiai jaučia iš Vokietijos (C e r ū z i s 2000 2(38) 16–22; 2000 3(39) 26). Tapačios nuotaikos persimeta ir į vokišką Herderio instituto akademinę bendruomenę. Ne vien Herderio instituto, bet ir Vokietijos istorikai periodikoje plačiai eskalavo nusistatymą prieš latvius, Latvijos istorijos mokslą, pabrėždami vokiečių teises į Pabaltijį ir ypatingą jų misiją (Ibid.; *Ostseekongress ohne Deutschland* 1937; S c h m i d t 1937, 75–77). Išskirtinis Baltijos vokiečių aktyvumas politiniam, ekonominiam, kultūriniam tarpukario Latvijos gyvenimui, lyginant su kitose Europos valstybėse esančiomis skaitlingesnėmis vokiečių tautinėmis mažumomis, šiandien siejamas su korporacinių ryšių išplėtojimu Baltijos vokiečių bendruomenėje, nukopijuotu iš Vokietijos (C e r ū z i s 2004, 36–42).

Situacija tarp latvių ir Baltijos vokiečių Latvijoje paaštrėja jau XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje. Prasidėjęs latvių paskelbtas „kulturkampf“ – vieningos kultūros kursas“, galiojantis visoms Latvijoje gyvenusioms tautybėms, pagaliau 1934 m. gegužės įvykiai (Karlio Ulmanio perversmas) įnešė naujų tendencijų į Latvijos istoriografiją bei latvių – Baltijos vokiečių konfliktą. Ulmanio perversmas Baltijos vokiečių buvo sutiktas itin pozityviai. Jiems, be abejonės, imponavo 1933 m. įvykiai Vokietijoje, autoritarizmo idėjos, buvo pabrėžiama, kad režimas nutrauks partijų chaosą ir rietenas, bei pažabos socializmą (S k u r d a 2007, 203–213), tačiau nedviprasmiškai galima teigti, kad nuo perversmo į konflikto sprendimą ir visuomenėje, ir istoriografijoje aktyviai išitraukė valdantysis elitas. Latvijos Švietimo ministro paskelbta minėtą „kultūrinę akciją“ buvo siekiama apriboti plačias tautinių mažumų teises, kaip buvo teigiama, tautinių mažumų neloyalumą Latvijai. Kaip stipriai Baltijos vokiečių bendruomenė priešinosi šiai akcijai, galima stebėti iš vokiečių frakcijos Seime atstovų, įvairioms valstybės institucijoms rašytų raštų gausos. Latvių kultūrinę akciją, kurios vieną pagrindinių tikslų – „Latvijos atlatvinimas“ – Baltijos vokiečiai traktavo kaip ypač žalingą, griaunančią jų mokyklų sistemą ir ribojančią autonomiją (A d o l f i 2001, 123, 124; F e l d m a n i s 1992, 25; D r i b i n s 2001, 189).

Rašant Latvijos istoriją buvo reikalaujama aktyviau pulti Baltijos vokiečių istoriografiją ir jų teiginius, ypač atsižvelgiant į teisės, agrarinę, politinę istoriją (F e l d m a n i s 1993, 112, 123; D r i b i n s 2001, 194). Aktyvus nusistatymas prieš Baltijos vokiečius jaučiamas ir to meto latvių spaudoje. Raginama susiaurinti Baltijos vokiečių autonomiją Latvijoje, kuri labai didelė, palyginus su kitomis Europos valstybėmis, uždaryti vokiškas mokyklas, riboti Baltijos vokiečių ekonominę galią, apskritai, Baltijos vokiečiai piešiami kaip amžini Latvijos priešai. Konstatuojama, kad „latvių Latvijoje jums vietos nėra“ arba „Baltijos vokiečiai niekada nebus lojalūs Latvijos valstybei“ (B u t u l i s 1997, 114–121). K. Ulmaniui pradėjus įgyvendinti griežtą tautinių mažumų politiką, kuria siekiama ne tik sutelkti latvių tautą, bet ir į savo rankas perimti tautinių mažumų kapitalą, buvo

panaikinta Baltijos vokiečių mokyklų autonomija, mokyklose sustiprintas Latvijos istorijos ir geografijos mokymas, įvesti latviški mokymo planai. Buvo likviduotos kai kurios Baltijos vokiečių draugijos ir korporacijos, nacionalizuotos bibliotekos (P a r p u c e 2007, 90–92). Prie Paminklų valdybos 1936 m. prijungtas Baltijos vokiečių „Domo muziejus“, atstovavęs nenuginčijamą įrodymą – 700 Baltijos vokiečių tradiciją Latvijoje (A d o l f i 2001, 124, 125). Trukdžių atsirado ir Baltijos vokiečių akademiniam sluoksniui, iki to laikotarpio sėkmingai dirbusiam ir Latvijos universitete (L e b e r s 2001, 145–162). Tai pailiustruoja istoriko prof. Leonido Arbusov atvejis, kuris 1936 m. buvo atleistas iš Filologijos ir filosofijos fakulteto Istorijos katedros ir universiteto tarnybos (D r i b i n s 2001, 192). Nors nėra plačiai argumentuoti atleidimo motyvai, galima manyti, kad jau pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje, susiformavus pirmajai nepriklausomos Latvijos istorikų kartai bei paklojus tvirtus pamatus „savai“ istoriografijai, atsikratyti paskutinių baltvokiškosios istoriografijos „apraiškų“ savame kieme tapo ir garbės reikalu. Šiame kontekste ypatingo dėmesio turėtų susilaukti A. Tentelio asmenybė. Jis tuo laiku buvo Švietimo ministras bei tais metais įkurto Istorijos instituto direktorius. Kita vertus, įtampas tarp šių asmenybių ryškiai juntamos ir anksčiau, tai atsispindi jų rašytose istorijos darbų recenzijose.

1936 m. įkurtas Latvijos istorijos institutas perėmė į savo rankas visą vadovavimą istorijos mokslui, sutelkęs žymiausius to meto latvių istorikus. Latvijos istorijos institutui buvo pavaldus valstybės archyvas, Rygos latvių draugija, istorijos mokytojų draugija, vadovėlių leidimo ir vertinimo komisija prie Švietimo ministerijos, Latvijos paminklų valdyba (G r a u d o n i s 1995). Institutui iškeltas uždavinys tyrinėti istoriją „nacionalizmo ir tiesos dvasia“. Žadinti latvių istorinį sąmoningumą, parodyti, kad latvių tauta nėra vergų tauta, bet yra valdovų tauta (D r i b i n s 2001, 192). Dabartiniai Latvijos istorikai pabrėžia, kad politikos įtakoje buvo suformuota istorikų grupė, turėjusi savo rankose visas nacionalines istorijos institucijas. Svarbiausias dirigentas centralizuotai valdomose institucijose, skirtose nacionalinės Latvijos istoriografijos kūrimui, buvo prof. A. Tentelis. Jis – pagrindinis Ulmanio istorijos ideologijos ir istorijos politikos vykdytojas pertvarkant Latvijos nacionalinę istoriografiją (Ibid., 192). Viename Latvijos istorijos instituto posėdžių A. Tentelis teigė, kad iki dabarties egzistavęs Latvijos istorijos pateikimas buvo nepakankamas. Tad tokiam tikslui realizuoti gimė mokslo darbų serija „Latvijas vēstures avoti“ (Latvijos istorijos šaltiniai). Iki 1941 m. pasirodė 12 tomų, apimančių daugiau kaip 600 tūkst. spausdintu lapų (Ibid.). Prie tokio gausaus skaičiaus šaltinių prisidėjo ir didelis skaičius archeologinių tyrinėjimų, kuriuos dosniai finansavo valstybė. Tad galima manyti, kad tarpukario Latvijos istorikų uždavinys – „gražinti Latvijos tautai prarastą praeitį“ ir yra vienas svarbiausių šiuos veiksmus įprasminančių šūkių. Tai vienaip ar kitaip akivaizdžiai persipina su panašiomis nacionalizmo įkarščio tendencijomis, sustiprėjusiomis ir Lietuvos ketvirtojo dešimtmečio istoriografijoje, kas įprasminata Adolfo Šapokos nepriklausomos Lietuvos istorijos mokslo programoje „Raskim lietuvius Lietuvos istorijoje“ (S e l e n i s , 2008, 13–21).

Manychiau, kad minėtiems tikslams pasiekti pagrindinė priemonė ir tapo Latvijos istorijos šaltyniotyra, istorinių šaltinių kaupimas, aprašymas ir publikavimas. Rimtas požiūris į šaltinius ir apskritai į archyvinių šaltinių tyrimą iš esmės buvo siekis apvalyti Latvijos istoriją nuo svetimų tendencijų, ir išsamiau pagrįsti tautos istorijos studijas. O tai buvo įmanoma pasiekti tik sutelkus visus šaltinius į vienas rankas, todėl Baltijos vokiečių kultūros institucijų ir jose sukauptų archyvinių šaltinių ir kolekcijų perėmimas tapo siekiama ir savotiškai neišvengiama būtinybė.

Latvių „kulturkampfas“: politizuotos istorinės atminties link?

Latviams kuriant savo mokslo institucijas bei „savą“ istoriografiją, priešiškas latvių – Baltijos vokiečių nusistatymas istoriografijoje ryškiai juntamas ir visą pirmąjį tarpukario dešimtmetį, tačiau konfrontacija čia dar nėra tokia akivaizdi. Manychiau, kad šiuo laikotarpiu latviams triūsiant prie savos istoriografijos kūrimo, o Baltijos vokiečiams užsiėmus savo autonomijos išsaugojimo reikalais, „per didelis dėmesys“ vienas kitų atžvilgiu kažkiek buvo apribotas. Susikūrusioje jaunėje Latvijos valstybėje nebuvo norima pripažinti Baltijos vokiečių mokslinio palikimo. Vadovaujantis valstybės elitas reikalavo atmesti ir tiesiog nedemonstruoti Baltijos vokiečių istoriografijos įtakos latvių istorijos nagrinėjimui. Vietoj Baltijos vokiečių Latvijos istorijos aiškinimo visais klausimais turėjo būti įdiegtas latviškasis požiūris (D r i b i n s 2001, 189, 190).

Tarpukario Latvijoje istorijos mokslui atstovavo dvi kryptys. Pirmoji, profesionalioji, su profesionalių istorikų ir filologų parašytais moksliniais darbais, spausdinamais moksliniuose leidiniuose. Antroji, neprofesionalioji kryptis, Latvijos istorija buvo rašoma ir kuriama žurnalistų, spausdinama publicistikos leidiniuose (Ibid., 190). Latvijos istoriografijoje buvo plačiai argumentuojama nuostata, jog vertinant Latvijos praeitį, kuriant savąją istoriografiją būtina atmesti kaimyninių valstybių istoriografijų tendencingumą (Š t e r n s 1998, 132). Nors latviai, kurdami savo akademinę istoriografiją, buvusios istoriografijos ir neatmetė, tačiau kaip nurodė tarpukario istorikas Arveds Švabė, „svetimtaučių rašytoji Baltijos istorija yra nacionalinė, tačiau kaip vokiečių, lenkų, rusų valstybių ekspansijos, t. y. mažumos požiūrio. <...> Mes siekiame objektyviai iškelti tuos dalykus, kurie iki šiol buvo istorijos mokslo šešėlyje <...> [turima omenyje latvių tautą] (Ibid., 133).

Galima teigti, kad pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu buvo padėti tvirti pamatai tolesnei kovai. Renkami ir publikuojami Latvijos istorijos šaltiniai, rašomi vadovėliai, kuriasi istorijos mokslo institucijos. Nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio, šalia kitų pagrindinių Latvijos istoriografijos temų, viena aktualiausių tampa ir latvių – Baltijos vokiečių santykiai. Daugeliui to meto latvių istorikų Latvijos istorija nuo XIII iki XIX a. buvo nesutaikoma kova tarp latvių ir vokiečių (Ibid., 191). Tyrimuose pabrėžiamas vietinių gyventojų pranašumas kovoje su vokiečių užkariautojais, iškeliamas aukšta latvių valstybinė organizacija ir monarchai. Tai galima atsekti 1930 m. pasirodžiusiame ir A. Tentelio redaguotame rašiniuose tome „Latviai“

(M i s ā n s 2008, 188, 189). Istorikų darbų pagrindinis motyvas buvo tas pats: ieškoti įrodymų ir juos surasti, kurie patvirtintų, kad latviai Europos istorijoje taip pat suvaidino savo vaidmenį“ (D r i b i n s 2001, 190). Su kokiomis problemomis susiduria nacionaliai orientuotas istorijos rašymo būdas po penkerių metų užsiminė buvęs Leonid Arbuzov mokinys Vilis Bilkins: „Mūsų istorikų darbas yra ypač sunkus, nes mūsų istoriją reikėjo rašyti iš mūsų protėvių priešų, užkariautojų šaltinių. Toks darbas turi visada daug trūkumų ir klaidų“ (M i s ā n s 2008, 188, 189).

Pastebėtina, kad ir tarpukariu, ir šiandien Latvijos istoriografijos tyrimuose yra iškeltas K. Ulmanio vaidmuo nacionalinės Latvijos istoriografijos kūrimo procese. Latvijos istorijos mokslas laikomas viena labiausiai privilegijuotų disciplinų K. Ulmanio režimo metu (B u t u l i s 2001, 60). Taip pat akcentuojama, kad pagrindinės kryptis, kurios buvo pageidaujamos nagrinėti Latvijos istorijos mokslo darbuose 1934 m. rugpjūčio 13 d. vasaros istorijos mokytojų seminaro baigiamajame posėdyje suformulavo pats K. Ulmanis (Ibid.). Pagal K. Ulmanio tezes, mažumų istorija [Baltijos vokiečių, rusų] neturi būti siejama su Latvijos istorija. Latvijos istorija nuo pat pradžios iki dabarties turi būti nagrinėjama kaip latvių tautos likimo kelias. <...> Nors latviams turėjo įtakos svetimų valdžių idėjos, latviškoji dvasia nebuvo išnaikinta, o remiantis tuo, XX a. pirmoje pusėje latviai iškovojo didelę pergalę“ [turima galvoje nepriklausomos Latvijos įkūrimas kaip K. Ulmanio nuopelnas] (Ibid.; D r i b i n s , 2001, 193). Iš Latvijos istorikų buvo laukiama darbų apie Latvijos valstybingumo istoriją. Latvių valstybingumas tapo susietas su XII ir XIII a. Laikotarpis iki XIII a. buvo traktuojamas kaip pirmoji latvių valstybė, kurios veiklą nutraukė vokiečių okupacija. Išgalvotos karalystės Jersika ir Talava buvo populiarinamos kaip Latvijos nacionalinio valstybingumo lopšiai. Ypatingo populiarumo susilaukusi hercogo Jakabo Kuršo kunigaikštystės istorija ir jos kolonijos XVII a. tapo antrąja latvių valstiečių valstybe (J u š k e v i č s 1935, 200), o K. Ulmanis – teisėtu trečiosios [nepriklausomos Latvijos] latvių valstybės paveldėtoju (Z e l č e 2007, 335). Istorinės K. Ulmanio režimo šaknys buvo vedamos iš senųjų žiemgalių, „K. Ulmanis – kilęs iš genties, kuri įnirtingiausiai priešinosi ordinui“ (M i s ā n s 2008, 190).

Svarbiausių Latvijos istoriografijos temų kaita pateikta lentelėje: (F e l d m a n i s 1995, 138; B u t u l i s 2001, 60, 61; D r i b i n s 2001, 190).

Istoriografijos temos iki 1930 m.	Istoriografijos temos po 1930 m.
1. Latvių genčių susidarymas ir vystymasis. XIII a. valstybinis susivienijimas.	1. Latvijos valstybingumo istorija XII–XIII a. (pirmieji valdovai ir latvių kunigaikštystės).
2. Latvių–vokiečių santykiai nuo XIII a. iki dabarties.	2. Vokiečių ir latvių santykiai praeityje.
3. Feodalizmas Latvijoje.	3. Kuršo hercogystė XVII a. (Latvijos valstiečių valstybė).
4. Latvijos agrarinė istorija.	4. Latvių valstiečių teisės ir agrarinė istorija.
5. Latvijos nacionalinis prabudimas XIX a., jo pasekmės.	5. Latvijos istorijos šaltiniai.
	6. Latvių „Šauliai“, Latvijos nepriklausomybė, laisvės kovos.
	7. K. Ulmanio perversmas ir asmenybė.

Pagal K. Ulmani, pats perversmas buvo sąlygotas dar 1918 m. Latvijos nepriklausomybės, natūralios Latvijos raidos ir visuomenės lūkesčių, tapo dar vienu latvių tautos nepriklausomybės troškimo įrodymų. Perversmo data buvo pavadinta „Valstybės vienybės diena“ ir tapo viena svarbiausių valstybinių švenčių greta jau pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje susiformavusių valstybinių švenčių: Lačplėsio dienos lapkričio 11 d., Nepriklausomybės dienos lapkričio 18 d. bei Didvyrių atminties dienos birželio 22 d. (Ibid.).

Anot Inesis Feldmanis, tarpukariu istorija turėjo būti pagrįsta ne tik autoritarinio režimo politika, bet ji turėjo būti kaip priemonė, pateisinti K. Ulmanio vyriausybės politiką prieš Baltijos vokiečius. „Nors institucinė istoriografijos struktūra tuo laiku buvo labiau valstybiška, negu tarnavo moksliniams tikslams, valstybiškai forsuojamas istorijos nagrinėjimas turėjo ir teigiamų rezultatų, buvo sukurta bazė tolesniam istorijos mokslo Latvijoje vystymuisi. Latvių istorikai taip pat įnešė didelį indėlį į nacionalinės sąmonės formavimą ir jos sustiprinimą. Kita vertus, latvių istorikų veikla tam tikru mastu išskėlė iššūkį Baltijos vokiečių istorikams, išprovokavo juos ieškoti naujų argumentų“ (F e l d m a n i s 1995, 138).

Išvados

Besikurianti latvių istoriografija, tiksliau – dviejų skirtingų, t. y. latvių ir Baltijos vokiečių istorinės atminties vaizdinių susidūrimas joje – lėmė istoriografinės konfrontacijos atsiradimą. Istorinė atmintis istoriografijoje transformavosi per konflikto prizmę, suteikdama istorijos rašymo procesui specifinių bruožų. Latvių – Baltijos vokiečių konstruojamos atminties konfliktas tapo vienas svarbiausių veiksmų kuriant istorinės atminties vaizdinius.

„Jaunalatvių judėjimas“ XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžios politiniai, ekonominiai, revoliuciniai įvykiai įnešė stebėtinų permainų ir į latvių istoriografiją, išprovokuodami naują latvių – Baltijos vokiečių konflikto situaciją. Šiuo laikotarpiu, kuris gali būti laikomas nacionalinės Latvijos istoriografijos pradžia, susiformuoja pagrindiniai priešiško Baltijos vokiečiams principai, vėliau perkelti ir išplėtoti latvių nacionalinėje istoriografijoje tarpukariu. Šiuo laikotarpiu iš esmės pasikeičia Baltijos vokiečių socialinė padėtis, o Baltijos istoriografijos svarbi sudedamoji dalis tampa latvių tauta. XX a. pirmosios pusės įvykiai įsirežė į tarpukario latvių visuomenės atmintį ir suteikia prielaidas latvių istorinės atminties ypatybių analizei.

Nepriklausomos Latvijos susikūrimas ir prasidėjusi latvių istorijos mokslo institucionalizacija pastūmėjo į naują padėtį ir latviškąją, ir baltvokiškąją istoriografijas. Latvių – Baltijos vokiečių konfliktas tarpukariu pasireiškė ne vien visuomenei ar rašant istoriją, bet ir instituciniame lygmenyje. Šis istoriografinis konfliktas nulėmė esminį tarpukario latvių istorikų darbo vektorių – savarankiškų latvių paieškas istorijoje. Į istorijos mokslo kūrimo procesą aktyviai įsitraukus valdančiajam elitui buvo sukurta ir istoriografijoje įtvirtinta ištisa nuo XIII a. vokiečių užkariavimo iki XX a. trunkanti ideologinės nepriklausomybės kova, o už savo laisvę kovojančių latvių tautos epopėja atspindi esmines tarpukario Latvijos istorinės atminties „po-

stamento“ savybes. Latvių šaulių bei nepriklausomybės kovotojų sujungimas su herojais, nuo XIII a. kovojusiais už latvių nepriklausomybę, virtęs savotišku istorinės atminties paveikslu, gali padėti rasti atsakymą į klausimą, kodėl tarpukario Latvijoje svarbiausią vietą užėmė paminklai, skirti kritusiems latvių kariams Pirmajame pasauliniame kare. Šis motyvas šiandien ryškiai matomas ir tarpukariu statytuose, antiką primenančiuose „Brolių kapų“ bei Rygos centre stovinčio „Laisvės paminklo“ ansambliuose.

Be abejo, sisteminiam ir labiau empiriškai pagrįstam latvių istorinės atminties suvokimui reikalingas visapusiškas istorinės atminties „lauko“ nagrinėjimas, kuriame, šalia istoriografijos, yra ir istorinė literatūra, muzika, dailė, mokykliniai vadovėliai, istoriosofija, radijas, televizija, žiniasklaida.

Šaltiniai, literatūra

1905. gada vēsturiskā nozīme 1927 – „1905. gada vēsturiskā nozīme”, *Revolucionārā kustība Latvijā. Atmiņas un materiāli I*, Rīga: Latvijas vēstures pētišanas biedrības raksti 1, 7–9.
- Adolfi 2001 – Renāte Adolfe, „Vācu izglītības sistēma Latvijas laikā no 1919. g. līdz 1939. gadam. Rokkraksts, saīsināta autore redakcija“, *800 gadi: Mūsu kopeja Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi Rīgas pilsētas 800 gadu jubileja*, Lineburga: Karla Širena biedrība, 123–124.
- Apals 1992 – Gints Apals, „Jaunlatviešu kustības politiskā orientācija 19. gs. 60. gados“, *Latvijas Vēstures Institūta žurnāls (etc. LVIŽ)*, 1, 69–70.
- Apine, Volkovs 2007 – Ilga Apine, Vladislavs Volkovs, *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, Rīga.
- Arbuzov 1921 – Leonid Arbuzov, *Recenzija Arvēda Švābes Latvju kultūras vēsture I sējums 1921*, Arveda Švābes fonds, Latvijas Akadēmiskā bibliotēka.
- Blanks 1923 – Ernst Blanks, *Ka radās socialisma idejas Latvijā*, Rīgā.
- Barzdeviča 1994 – Barzdeviča M., „Janis Krodznieks“, *Latvijas archīvi*, 3, 4, 5.
- Berzinš – 1926 Janis Berzinš, „Latviešu tautskolotāji un 1905. g. revolūcija“, *Atsevišķs novilkums no Izglītības Ministrijas Mēnešraksta 1926. g. 9. burtnīcā iespiestā raksta*, Rīga.
- Brastinš 1935 – Ernests Brastinš, *Latviskās Latvijas labad: mājiņi un aicinājumi 1925–1935*, Rīga.
- Bumblauska 2005 – Alfredas Bumblauskas, „Vilniaus universiteto istorinės atminties modeliai ir praecities reprezentacijos XIX–XX amžiuje“, *Lietuvos istorijos studijos*, 16.
- Butulis 1997 – Ilgvars Butulis, „Baltvācieši latviešu presē no 1930. līdz 1934. gadam“, *LVIŽ*, 4, 114–121.
- Butulis 2001 – Ilgvars Butulis, „Kārļa Ulmaņa autoritāras ideoloģijas ietekme uz Latvijas vēstures pētišanu“, *Latvijas Vēsture (etc. LV)*, 2 (42), 60, 61.
- Cerūzis 2000 – Raimonds Cerūzis, „Latvijas vāciešu minoritāte un nacionālsociālisms“, *Latvijas Vēsture (etc. LV)*, 3 (39), 26.
- Cerūzis 2000 – Raimonds Cerūzis, „Latvijas vāciešu minoritāte un nacionālsociālisms“, *Latvijas Vēsture (etc. LV)*, 2 (38), 16–22.
- Cerūzis 2003 – Raimonds Cerūzis, „Divas izpratnes par valstiskam vertībam: Latviešu un vāciešu attiecības 1929. un 1939. gada vēsturisko atceres dienu laikā“, *Latvijas Vēsture (etc. LV)*, 3 (51), 48, 50.

- Cerūzis 2004 – Raimonds Cerūzis, *Vacu faktors Latvija (1918–1939): politiskie un starpnacionalie aspekti*, Rīga: Latvijas Universitāte.
- Dabūtas disertācijas 1939 – Dabūtas disertācijas 1937-1939, in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhivs*, F. 4772, ap. 2, b. 40. L. 9, 11, 42, 50.
- Die Humanistische Fächergruppe der Philosophischen Abteilung 1937 – Die Humanistische Fächergruppe der Philosophischen Abteilung 1937, in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhivs*, F. 4772, ap. 2, b. 2. L. 36.
- Dribins 2001 – Leo Dribins, „Zum institutionellen Aufbau der Nationalhistoriographie in Lettland in der Zwischenkriegszeit“, 190-194, *Zeitschrift für Ostmitteleuropaforschung*, 50, 188–197.
- Dribins, Sparītis 2000 – Leo Dribins, Olavs Sparītis, *Vacbaltiešu minoritate Latvijas Republika (1918–1939)*, Vacieši Latvija, Rīga.
- Dūra 2001 – Danute Dūra, „Vēstures mācību grāmatas Latvijā 1918–1928“, *Latvija divos laikposmos I*.
- Feldmanis 1992 – Inesis Feldmanis, „Vacu faktors Latvijas vesture“, *Zinatnisko rakstu krajums*, Rīga: Latvijas Universitāte, 25.
- Feldmanis 1993 – Inesis Feldmanis, „Ulmana autoritāras valdības antivaciskie pasākumi“, *LVIŽ*, 3, 112–121.
- Feldmanis 1995 – Inesis Feldmanis, „Die lettische Historiographie, Zwischen Konfrontation und Kompromiß“, *Oldenburger Symposium: Interethnische Beziehungen in Ostmitteleuropa als historiographisches Problem der 1930er/1940er Jahre*, 138.
- Graudonis 1995 – Janis Graudonis, „Latvijas vēstures institūts Latvijas Republikas laikā 1936–1940 gads“, *LVIŽ*, 4.
- Grīns 1935 – Aleksandrs Grīns, „Tobago“ *vesturisks romāns. Otrs iespaidums*, Rīga: Valters un Rapa izdevums.
- Grundmann 1997 – K. H. Grundmann, *Deutschtumspolitik zur Zeit der Weimarer Republik, Hannover/Böhren*, 1997.
- Hakmanis 2001 – Janis Hakmanis, *Biedribas un muzeji Baltijas provincēs. Das Dom-museum in Riga. Ein Haus für Wissenschaft und Kunst. [Doma Muzejs Rīga. Templis Zinatnei un Makslai]*, Marburg: Herder Institut Marburg.
- Hehn 1982 – Jürgen von Hehn, „Das Baltische Deutschtum am Vorabend der Umsiedlung“, *Die Umsiedlung der baltischen Deutschen – das letzte Kapitel baltischer – deutscher Geschichte*, Marburg/Lahn: J.G. Herder – Institut, 59–153.
- Hehn 1986 – Jürgen von Hehn, „Die deutschbaltische geschichtsschreibung 1918–1939/45 in Lettland“, *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*, 394, 395.
- Hehn 1987 – Jürgen von Hehn, „Deutsche Hochschulaktivitäten in Riga un Dorpat zwischen den beiden Weltkriegen“, *Die Universitäten Dorpat Riga und Wilna 1574–1979*, 265.
- Henning 1995 – Detlef Henning, „Alle Geschichte ist die Geschichte vom Kampf der Letten. Zur Apodiktik eines neueren lettischen Geschichtsbuches“, *Maier R. Nationalbewegung und Staatsbildung: Die baltischen Region im Schulbuch*, Frankfurt / Main, 125.
- Herder Institut in Riga 1927 – Herder Institut in Riga. Herdera Biedriba, in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhivs*, F. 4772; ap.2., b. 41c. L. 123.
- Herdera institūta mācības spēku sarakste 1928 – Herdera institūta mācības spēku sarakste 1928 II semestrā, in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhivs*, F. 1632, ap. 7, b. 84. L. 58–63.

- Ideju vesture 1995 – Ideju vesture. Antologija. No pirmsakumiem līdz XIX g. s. 90 gadiem*, Rīga: Zvaigzne.
- J a n k a v s 1910 – Janis Jankavs, *Progresīvo demokrātu zinātnie latviešu vēstures jautājumos*, Rīga.
- J u š k e v i č s 1935 – Janis Juškēvičs, *Kurzemes hercogi un viņu laikmets*, Rīga.
- Krievu universitātes zinātnu institūts 1931 – Krievu universitātes zinātnu institūts, Zinas par lektoriem 1931-1933., in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs*, F. 5901, ap. 1, b. 72. L. 36, 37.
- K u š k i s, K o r s a k s 2008 – Gunars Kuškis, Peteris Korsaks, *Cela uz Latvijas valstisko neatkarību. Brīvības cīņu pieminekļi*, Rīga.
- L e b e r s – 2001, Dītrihs Lēbers, „Vācbaltiešu mācību spēki Latvijas Universitātē 1919–1941“, *800 gadi mūsu kopēja Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi Rīgas pilsētas 800 gadu jubileja*, Lineburga: Karla Širena biedra, 145–162.
- L i n g e l b a c h 2003 – Gabriele Lingelbach, *Klio macht Karriere. Die Institutionalisierung der Geschichtswissenschaft in Frankreich und den USA in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Göttingen.
- M e r k e l 1797 – Garlib Merkel, *Die Letten, vorzüglich in Liefland, am Ende des philosophischen Jahrhunderts, Ein Beytrag zur Völker und Menschenkunde*, Leipzig.
- M i s ā n s 2008 – Ilgvars Misāns, “Wir waren immer ein Kriegervolk. Die Darstellung der ostbaltischen Kreuzzüge in der lettischen Geschichtsschreibung”, *Jutta Prieur (Hg.). Lippe und Livland. Mittelalterliche Herrschaftsbildung im Zeichen der Rose (Sonderveröffentlichungen des Naturwissenschaftlichen und Historischen Vereins für das Land Lippe e.V., Bd. 82, Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 189–193.*
- Ostseekongress ohne Deutschland 1937 – Ostseekongress ohne Deutschland, Der Danziger Vorposten. 1937. g. 15. maja. No. 111. in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs.*, F. 1865, ap. 1, b. 15. L. 64–65.
- P a r p u c e 2007 – Rasa Parpuce, „Latvijas valsts politika attiecībā pret kultūras vērtībām 20. gs. un 30. gados“, *Jaunas idejas un pieejas vēstures izpētē II. Latvijas vēstures studentu otrās konferences raksti*, 90–92.
- Pedagoģiskā doma Latvijā 1994 – Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890.g. līdz 1940.g. Antologija*. Rīga.
- R e i n e r 1999 – Linder Reiner, *Historiker un Herrschaft. Nationsbildung und Geschichtspolitik in Weissrussland im 19. und 20. Jahrhundert*, München.
- S c h m i d t 1937 – A. Schmidt, “Wer erschloss das Baltikum? Das Ergebnis der Historikertagung zu Riga”, *Berliner Borsenzeitung*, Berlin, Nr. 399, 1937 08 27, in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs*, F. 1865, ap. 1, b. 2. L. 75–77.
- S e l e n i s 2008 – Valdas Selenis, „Adolfas Šapoka ir nepriklausomos Lietuvos istorijos mokslo programa „Raskim lietuvius Lietuvos istorijoje“, *Istorija. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, 71, 13–21.
- S k u r d a 2007 – Ojars Skurda, „K. Ulmana un autoritara režīma slavinašana baltvacu laikrakstu “Libausche Zeitung” un “Rigasche Rundschau” publikācijas“, *Reiz dzivoja Karlis Ulmanis*, 203–213.
- S t a l i ū n a s 2008 – Darius Staliūnas, *Savas svetimas paveldas? 1863 – 1864 m. sukilimas kaip lietuvių atminties vieta*, Vilnius: Mintis.
- Š a u r u m s 1935 – Gustavs Šaurums, *Terbatas universitate*, Rīga.
- Š i m a n i s 2001 – Pauls Šimanis, „Vācbaltieši un Latvijas valsts. No Baltischer Almanach, Riga 1929“, *800 gadi: Mūsu kopeja Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi Rīgas pilsētas 800 gadu jubileja*, Lineburga: Karla Širena biedra, 33–36.

- Š t e n b e r g s 1964 – Roberts Štenbergs (Millers), „Herdera Instituts Riga“, *No Jahrbuch baltischen Deutschtums*, 152–154.
- Š t e r n s 1998 – Indrikis Šterns, „Arveda Švabės vestures filosofija“, *LVIŽ*, 2, 132–133.
- Š v a b e 1963 – Arveds Švabe, *Straumes un Avoti*, II, Pilskalns.
- T e n t e l i s 1938 – Augusts Tentelis, „Kas darīts un nodomāts Latvijas vēstures pētīšanā“, *LVIŽ*, 1–4, 492.
- Vacu Gramatniecība Riga – Vacu Gramatniecība Riga 19.-20. Gadsimta. Izstade Latvijas Nacionala biblioteka. 2001. gada augusts-septembris.* [Das Deutsche Buchwesen in Riga im 19 und 20. Jahrhundert, Die Ausstellung in der Nationalbibliothek Lettlands. Augusts-September].
- Vai vāciešiem Latvijā vajadzīga atsevišķa Augstskola 1927 – Vai vāciešiem Latvijā vajadzīga atsevišķa Augstskola 1927, in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhivs*. F. 7424 ap. 6, b. 208. L. 45–95.
- W e i s s 1986 – Hellmuth Weiss, “Die historischen Gesellschaften”, *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung*, 121–139.
- W u l f f i u s 1927 – Woldemar Wulffius, Riga (Herderinstitut sprach über die Beziehungen zwischen Deutschen un Letten in Lettland, in.: *Latvijas Valsts Vēstures Arhivs*, F. 4772, ap. 2, b. 1. L. 139–141.
- Z a n d e r s 2006 – Viesturs Zanders, *Rīgas Latviešu biedrība (1868-1940) kā nacionālās grāmatniecības centrs*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Z e i d s 1939 – Teodors Zeids, *Latviešu vēstures zinātnes attīstība, (Novilkums no Ceļu IX sējuma)*, Rīga.
- Z e l č e 2007 – Vita Zelče, „Begšana no brīvības: Karla Ulmana režīma ideoloģija un rituali“, *Reiz dzīvoja Karlis Ulmanis*, Rīga: Zinātne.
- В и г р а б 1916 – Г. И. Виграб, *Прибалтийские немцы. Ихъ отношение къ русской государственности къ коренному населению края в прошлом и настоящемъ*, Юрьевъ.

Robertas Šimkus

Istoriografiju konfliktas tarpukario Latvijoje: konkuruojančios istorinės atmintys

S a n t r a u k a

Pagrindiniai žodžiai: *istoriografija, istorinė atmintis, istoriografijos konfliktai, Baltijos vokiečiai, Baltijos / baltvokiška istoriografija, latvių šauliai, institucionalizacija.*

Straipsnyje aptariama viena aktualiausių tarpukario Latvijos istoriografijos problemų, latvių ir Baltijos vokiečių konfrontacija istorijos moksle. Čia remiamasi prielaida, kad besikuriančiai nacionalinei Latvijos istoriografijai bene didžiausią įtaką turėjo latvių – Baltijos vokiečių konfliktas, kurį lėmė skirtingų istorinių atminčių susidūrimas istoriografijoje.

Latvių – Baltijos vokiečių konfrontacija lėmė besikuriančios istoriografijos esminius posūkius bei suteikė jai specifinių bruožų. Straipsnyje per konflikto istoriografijoje perspektyvą išryškintas istorinės atminties ir istoriografijos dialogas, kuriame fiksuojami es-

miniai lūžiai Latvijos istoriografijoje, kaip turėję esminę įtaką konflikto raidai bei vienaip ar kitaip nulėmę latvių istorinės atminties tendencijas. Straipsnyje išskiriamos šios lūžio ribos: XIX a. pr. latvių kaip objekto atsiradimas Baltijos istoriografijoje sąlygotas Baltijos vokiečių; XIX a. pab.–XX a. pr., latvių istoriografijos radimasis ir „latvių revoliucijos“ tendencijos; 1918 m., nacionalinės istoriografijos gimimas ir konflikto persikėlimas į naują institucinį lygmenį, kai nuo 1930 m. valdančiojo elito ištraukimu į istorijos mokslo kūrimo procesą fiksuojama įtempčiausia fazė istoriografijų konflikte.

Latvių istorinės atminties postulatai, persikėlę į istoriografiją, čia transformavosi nuo pačios istoriografijos tendencijų ir poslinkių, prisidėdami prie nuolat kovojančios ir besipriešinančios Latvijos istoriografijos paveiklo kūrimo. Latvių – Baltijos vokiečių konfliktas istoriografijoje lėmė esminę tarpukario latvių istorikų darbo kryptį – savarankiškų latvių paieškas istorijoje. O į istorijos mokslo kūrimo procesą aktyviai įsitraukus valdančiajam elitui, buvo sukurta ištisa nuo XIII a. vokiečių užkariavimo iki XX a. nepriklausomybės kovų už savo laisvę kovojančių latvių epopėja, kuri atspindi esmines tarpukario Latvijos istorinės atminties „postamento“ ypatybes.

Robertas Šimkus

The Conflict of Historiographies in Interwar Latvia: Competition of Historical Memories

S u m m a r y

Keywords: *historiography, historical memory, conflicts in historiography, historiography of the Baltic Germans, the Baltic Germans, Latvian rifles, institutionalization.*

The paper deals with one of the most relevant topics of the Latvian interwar historiography about confrontation of the Latvians and the Baltic Germans in a history science. It is supposed that framing of the Latvian historiography was mainly influenced by a clash between the Latvians and the Baltic Germans, which was conditioned by an impact of different historical memories in historiography.

Confrontation between the Latvians and the Baltic Germans conditioned essential turning-points in framing historiography and granted it specific features. Through a historical perspective of a clash the paper emphasizes a dialog of historical memory and historiography. Substantial turning-points of the Latvian historiography had a vital impact on the development of a clash and, in one way or another, determined the tendencies of the Latvian historical memory. Three borders of turning-points are identified in the paper: the early 19th century, rise of the Latvians as a subject in the Baltic historiography stipulated by the Baltic Germans; the late 19th century-the early 20th century, rise of Latvian historiography and tendencies of “Latvian Revolution”; 1918, birth of the national historiography and transference of a clash onto institutional level and involvement of the ruling elite into the process of history science creation in 1930, when it was the most tense stage in the clash of historiographies.

The postulates of the Latvian historical memory transferred into historiography transformed from the tendencies and shifts of historiography to a further creation of the Latvian historiography about two combatants. The clash between the Latvians and the Baltic Germans in historiography determined the essential principle of Latvian historians' works in the interwar period: search for independent Latvian history. With energetic involvement of the ruling elite into the creation of history the whole epic was established: from the conquest of the Germans in the 13th century to Latvia's independence, fight for freedom in the 20th century that reflects essential internals of the Latvian historical memory "postamentum" in the interwar period.

Robertas ŠIMKUS
Istorijos katedra
Humanitarinių mokslų fakultetas
Klaipėdos universitetas
Herkaus Manto g. 84
Klaipėda
[cezaris.simkus@gmail.com]